

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1385620
Araştırma Makalesi/Research Article

**2023 KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ
DEPREMLERDE ENKAZ ALTINDA KALAN KIBRIS TÜRK VOLEYBOL TAKIMI
HABERLERİNDE DOĞRULUK SORUNU: ENFORMASYON,
MİSENFORMASYON, DEZENFORMASYON**

ACCURACY PROBLEM IN THE NEWS OF THE TURKISH CYPRUS VOLLEYBALL
TEAM, WHICH WAS UNDER THE RUBBLE IN THE 2023 KAHRAMANMARAŞ
CENTERED EARTHQUAKES: INFORMATION, MISINFORMATION,
DISINFORMATION

Nuran ÖZE¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
03/11/2023

Kabul:
11/02/2024

Deprem, önlem alınmadığında felakete dönüşebilen doğal bir olaydır. Çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen, 11 ili etkileyen depremlerle ilgilidir. Kuzey Kıbrıs'tan Türkiye'deki voleybol müsabakalarına Adıyaman'da katılmak için giden 39 kişilik kafilden dört kişi depremden sağ kurtulmuş, yaşları 12-14 arasında değişen 24 sporcu hayatını kaybetmiştir. Toplam 49 KKTC vatandaşının hayatını kaybettiği bu depremler, Kıbrıs Türklerinin 1974 savaşından sonra yaşadığı en büyük ve toplu kayıptır. Olayın akabinde Cumhurbaşkanı eski İletişim Danışmanı ve Cumhurbaşkanlığı sözleşmeli personeli Kartal Harman kendi sosyal medya hesabından Adıyaman'daki ekipten iyi haberler alındığına dair yaydığı asılsız haberlerle çocukların aileleri ve toplumu yanıltmış, umutlanmasına neden olmuştur. Çalışmanın amacı, bilgi, misenformasyon ve dezenformasyonun doğrulukla olan sorunlu ilişkisini incelemek, doğru haberciliğin önemine değinmek ve haberlerde dezenformasyonu önleyebilecek öneriler yapmaktır. Amaca ulaşmak için dezenformasyona sebep olan haberler elektronik arşiv taraması ile saptanmış, ardından 219 kişi üzerinde alan araştırması yapılarak haber kaynakları ve bu kaynaklara güven ilişkisi bağlamındaki sorular katılımcılara elektronik anketlerle ulaştırılmış, sonuçlar doğrultusunda depremlerle ilgili haberlerin Kuzey Kıbrıs'ta en çok takip edildiği gazeteciyle yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların ana akım medya kanallarına güveni çok düşükken, sosyal ağlardan alınan haberlere geleneksel medyada yayınlanan haberlere göre daha çok güvendiği ancak sosyal medyayla ilgili ciddi güven sorunları yaşadığı saptanmıştır. Misinformasyon ve buna bağlı dezenformasyon bunun temel sebebi olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dezenformasyon, Enformasyon, Kahramanmaraş Depremleri, Kuzey Kıbrıs, Misinformasyon, Voleybol Takımı.

Jel Kodları: Q54, H84, Z10.

¹**Sorumlu Yazar:** Doç. Dr., Arkin Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi, ORCID:0000-0003-0879-205X, e-posta: nuran.oze@arucad.edu.tr

Atıf: Öze, N. (2024). 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde enkaz altında kalan Kıbrıs Türk voleybol takımı haberlerinde doğruluk sorunu: Enformasyon, misinformasyon, dezenformasyon. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1)-Deprem Özel Sayısı-, 515-543.

Abstract

Article Info

Received:
03/11/2023

Accepted:
11/02/2024

An earthquake is a natural event that can become a disaster if precautions are not taken. The study is about the earthquakes on February 6, 2023, centered in Kahramanmaraş, affecting 11 provinces. Four people from the 39-person group that went from Northern Cyprus to participate in the volleyball competitions in Adıyaman in Turkey survived the earthquake, and 24 athletes aged between 12-14 lost their lives. These earthquakes, in which a total of 49 TRNC citizens lost their lives, are the largest and most collective loss experienced by the Turkish Cypriots after the 1974 war. Following the incident, Kartal Harman, former Communications Advisor to the President and contracted personnel of the Presidency, misled the children's families and the society by spreading false news on his social media account that good news was received from the team in Adıyaman, causing them to become hopeful. The study aims to examine the problematic relationship between information, misinformation disinformation, and accuracy, to touch upon the importance of accurate journalism, and to make suggestions to prevent disinformation in the news. To achieve the goal, the news that caused disinformation was determined by electronic archive scanning, then field research was conducted on 219 people, questions about news sources and the relationship of trust in these sources were delivered to the participants through electronic surveys, and in line with the results, a face-to-face interview was held with the journalist whose news about earthquakes is most followed in Northern Cyprus. It was determined that while the participants' trust in mainstream media channels was very low, in comparison to traditional media news they trusted the news received from social networks more. However, they had serious trust problems with social media as well. Misinformation and related disinformation have been identified as the main reason for this.

Keywords: Disinformation, Information, Kahramanmaraş Earthquakes, North Cyprus, Misinformation, Volleyball Team.

Jel Codes: Q54, H84, Z10.

Extended Summary

An earthquake, a natural event, can become a disaster if necessary precautions are not taken. The damage caused by any earthquake can be measured not only by the size of the earthquake but also by its intensity. While the magnitude of the earthquake can be measured with the Richter scale and similar technological devices, the intensity of the earthquake is determined by the destruction experienced after the earthquake, changes in the natural environment, and the number of injured and dead. If the necessary risk prevention systems are created, the effects of a possible impactful earthquake can be minimized.

This research is about two earthquake disasters in Kahramanmaraş on February 6, 2023, that affected 11 provinces across Turkey. Following the earthquakes, it was understood that the students, teachers, and parents of the Famagusta Turkish Maarif College team, who went from Cyprus to participate in volleyball competitions in Turkey, were under the destruction in Adıyaman. With the news from the region on the sixth day of the incident, it became clear that on the first day of the earthquake, only three parents and one teacher out of 39 people survived the earthquake with their means, while six parents, five teachers and 24 young athletes aged between 12-14 had lost their lives. 49 TRNC citizens lost their lives in these earthquakes that occurred in Kahramanmaraş in total. This event went down in history as the largest mass loss experienced by the Turkish Cypriots after the 1974 war. Shortly after the incident, Kartal Harman, former Communications Advisor to the President and the contracted personnel of the Presidency of TRNC spread false news on his personal social media account that good news was received from the team in Adıyaman and that some students and teachers were pulled out of the rubble, causing both the children's families and the whole society to have false hope and to be misled. This study aims to reveal how important accurate journalism is and to determine what needs to be done to prevent disinformation in the news. To achieve this, a three-step research was conducted. An electronic archive search was conducted using the keywords 'TRNC volleyball team' and 'earthquake'. In the second stage, field research was conducted on 219 people between 19 February and 22 March 2023. The snowball sampling method has been used and semi-structured questions regarding news sources and the relationship of trust in these sources were delivered to the participants through electronic surveys. Finally, a face-to-face interview was held with journalist Hüseyin Ekmekçi, whose news about earthquakes based in Kahramanmaraş was the most followed in Northern Cyprus.

Many factors such as power-economic interests-political concerns are among the factors that create the news and inaccuracy problem. With technological developments, news sources have now gone beyond traditional media channels, personal shares can be made from corporate and individual accounts using social networks, deepening the problem of accurate news. Nowadays, people are more conflicted about which source is reliable, and they follow news sources closer to their perception. While perception is a very individual issue in itself, the problem of accuracy and the relationship between news turns into an even more complicated issue. In addition to the mainstream media, alternative media channels can reflect events with many different perspectives compared to the periods when only traditional media dominated. At this point, the problem of how people and institutions that are producing news use information, their potential to produce false information (misinformation), and the conscious circulation of this misleading information (disinformation) comes to the fore.

According to the results of the research, it was revealed that the participants with a generally high level of education had shallow faith in mainstream media organs, they believed in social media news more, but on average, one-sixth of the participants had a trust problem with social media as well. Another determination is that disinformation is the most important problem regarding trust.

Especially in recent years, while the speed of news is important, sources producing news should not forget that the accuracy of the news is more important. Considering the social effects that false news on sensitive issues may have, all necessary precautions for accurate journalism should be taken by news sources, and unconfirmed information should not be reported.

Kahramanmaraş Earthquakes are crises that create social shock and people need accurate information. In such events, ensuring a central information flow, having official bodies as the institutions that will establish the most trust, and sharing accurate information from these centers are among the measures that can be taken to prevent the spread of false information and disinformation. The transformation of misinformation originating from Kartal Harman in Northern Cyprus into disinformation resulted in the loss of trust in institutions that can be considered central on the second day of the incident.

1. Giriş

Doğal bir olay olarak bilinen deprem, gerekli önlemler alınmadığı takdirde felakete dönüşebilmektedir. Herhangi bir depremin yaratacağı hasar, sadece depremin büyüklüğüyle değil şiddetiyle birlikte ölçülebilmektedir. Depremin büyüklüğü Richter ölçeği ve benzeri teknolojik cihazlarla ölçülebilirken, depremin şiddeti deprem sonrası yaşanan yıkım, doğal ortamda meydana gelen değişimler, yaralı ve ölü sayısıyla belirlenmektedir. Modern anlamda jeoloji mühendisliğinin gelişmesi, teknolojik gelişmeler depreme dayanıklı altyapı ve binaların yapılabilmesi mümkündür. Bilim alanındaki gelişmeler sayesinde dünya deprem haritasının yanı sıra bölgesel bazda detaylı deprem kuşakları belirlenmiş, haritalanmış ve deprem kuşağındaki riskli bölgeler tespit edilmiştir. Coğrafi bilgi sistemleri tabanlı analitik hiyerarşi süreci modelleme uygulaması belirli bölgelerdeki risk düzeylerinin karşılaştırılarak mahallelere göre müdahale türlerinin saptanmasına imkan sağlayabilmektedir. Daha detaylı analiz gerektiren durumlarda ise parsel bazında jeoteknik etüdlerin ve yapı bazında ayrıntılı veriler kullanılabilir (Yavaşoğlu & Varol Özden, 2017). Taban izolasyonu (sismik izolasyon), deprem amortisörleri, sismik görünmezlik pelerini, şekil hafızalı alaşımlar, sarkaç gücü gibi uygulamalar ise binalarda deprem riskinin en aza indirgenmesini sağlayabilecek bazı deprem risk önleme sistemleridir (Arena, 2023). Gerekli risk önleme sistemleri oluşturulduğu takdirde, olası güçlü bir depremin yaratacağı etkiler en aza indirgenebilmektedir.

Doğal olay olarak bilinen birçok, yer, hava ve su ile ilişkili ekolojik olaylar (deprem, fırtına, sel, aşırı sıcak dolayısıyla yangın, kuraklık) yaşam tehdidi oluşturmaya başlayınca afet olarak nitelendirilmektedir (Quarentelli, 1987; Akao & Sakamoto, 2018; Arcaya vd., 2020; Peek vd., 2021). Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2002, s. 3) afet kavramını, dış yardım gerektirecek kadar büyük ve ani bir doğal olay olarak tanımlanmaktadır. Dünya genelinde kayda alınmış doğal afetler, depremler, kasırgalar, seller, tsunamiler, yangınlar, kasırgalar ve aşırı sıcaklıklar gibi ekolojik güçlerden kaynaklanır (Noji, 1991; Guo, 2010). Dünya genelinde 2022 öncesi son yirmi yılın istatistiklerine bakıldığında 2022'deki 387 felaket olayının toplamının, 2002'den 2021'e kadar olan ortalamasının (370) biraz üzerinde olduğu saptanmıştır. Afet türlerinin her birinin görülme sıklığı da son yirmi yılın ortalama seviyelerine yakın olmasına rağmen 2022'de toplam ölü sayısı 30.704 2021'e göre üç kat daha yüksek olduğu saptanmış, ancak bu oran 2002-2021 ortalaması olan 60.955'in de altında olduğu anlaşılmıştır. Bu istatistikler 2010'da yaşanan Haiti depremi (222.570 ölüm) gibi birkaç büyük felaketten etkilenmiştir. Daha yararlı bir karşılaştırma yapmak gerekirse, 2022'deki ölü sayısı, 2002-2021'deki 16.011 ölüm ortalamasının neredeyse iki katı olarak tespit edilmiştir.

Depremlere gelince, 2022'de üç olay öne çıkmış ve bunlardan ikisi en ölümcül on afet olayı arasında yer almıştır: Haziran ayındaki Güneydoğu Afganistan depremi (1.036 ölüm) ve Kasım ayındaki Endonezya depremi (334 ölüm). Son olarak 2022 yılındaki Fukushima depremi 8,8 milyar ABD dolarına mal olan hasarla dördüncü en büyük ekonomik etkiye sahip deprem olmuştur.

Dünya deprem kuşakları incelendiğinde (USGS, 2023) Türkiye'nin yüksek tehlikeli deprem kuşakları ile çevrili olduğu görülmektedir. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Deprem Dairesi Başkanlığı'nın paylaştığı istatistiklere göre Türkiye'de 1900 ile 2019 arasındaki “son 119 yılda 4.0 ile 7.9 arasında değişen büyüklüklerde ise 13 bin 687 deprem meydana geldi. Bu depremlerde 86 bin 456 kişi hayatını kaybetti, 603 bin 131 yapı ise ya yıkıldı ya da ağır hasar gördü” (TRT Haber, 2019). Bu depremlerin 240 tanesi Kuzey, Doğu ve Batı Anadolu fay hatlarındaki deprem kuşağında bulunan Türkiye'nin çeşitli kentlerinde can kaybı, ağır hasar veya yıkıma neden oldu (TRT Haber, 2019). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporuna (2023) göre Doğu Anadolu Fayı (DAF) 19. yüzyıl boyunca sismik olarak hareketli olmakla birlikte 6 Şubat 2023'e kadar en büyük ölçekli yaşanan deprem 6.8 idi. “2000’li yıllarda daha aktif bir döneme giren DAF üzerinde sırasıyla; 01.05.2003 Bingöl (Mw: 6.3), 14.03.2005 Karlıova (Bingöl) (Mw: 5.8), 21.02.2007 Doğanyol (Malatya) (Mw: 5.7), 08.03.2010 Kovancılar (Elazığ) (Mw: 6.1), 24.01.2020 Sivrice (Elazığ) (Mw: 6.8), 14.06.2020 Karlıova (Bingöl) (Mw: 5.7) hasar yapıcı depremleri meydana gelmiştir” (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s. 24). Yine aynı rapora göre “Türkiye, tarih boyunca büyük depremlerin meydana geldiği yüksek sismik aktif Anadolu plakası üzerinde bulunmaktadır. Türkiye’de, 1900’den günümüze 7’nin üzerinde 20 deprem meydana gelmiştir. Bu da Türkiye’yi depremlerden dolayı zarar gören ülkeler sıralamasında en üst sıralara taşımaktadır. Türkiye’de 1900-2023 yılları arasında can kaybına veya hasara neden olan 269 deprem meydana gelmiştir. Yaşanan bu depremlerde can kaybı ve ağır hasar bakımından en büyük depremler sırasıyla 2023 Kahramanmaraş, 1939 Erzincan ve 1999 Gölcük merkezli Marmara Depremleridir” (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s. 6). Birçok bilim insanının Doğu Anadolu Fay hattında beklenen olası büyük bir depremle ilgili yaptığı uyarılar devlet yetkililerince dikkate alınmamış gerek altyapı gerekse bina güvenlikleri deprem riskine karşı düzenlenmemiştir (Gazete Duvar, 2020; Sputnik Türkiye, 2021; Akit, 2022). Kahramanmaraş Merkezli Depremlerde son verilere göre 53 bin 537 kişi hayatını kaybetmiştir (Sabah, 2024). Kahramanmaraş Merkezli depremlerin 2023 yılı doğal afetlerden yaşanan can kaybı

istatistiklerini yükseltecektir. Ayrıca bu depremlerin Türkiye ekonomisine maliyetinin 70 milyar Amerikan Doları dolayında seyredeceği belirtilmiştir (Şen, 2023).

Bu çalışma, Türkiye saatine göre 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta birincisi 04:17 (Pazarcık, Mw: 7.7) ve ikincisi 13:24 (Elbistan, MW: 7.6) sıralarında meydana gelen ve ülke genelinde 11 ili etkileyen deprem felaketini konu almaktadır. Uzmanlardan gelen tüm uyarılara rağmen gerekli önlemler yetkili organlarca yıllar içinde alınmamış ve depremin ardından yıkımın büyüklüğü ortaya çıkmıştır. Deprem sabahı bu yıkımın altında Kıbrıs'tan Türkiye'deki voleybol müsabakalarına katılmak için giden Gazimağusa Türk Maarif Koleji voleybol takımı öğrenci, öğretmen ve velilerinin de olduğu anlaşılmıştır (Kıbrıslı Gazetesi, 2023). Olayın dördüncü gününde enkaz altındaki çocukların cansız bedenlerine ulaşılmaya başlanmış ve altıncı gününde netleşen haberle, depremin ilk gününde 39 kişiden sadece üç veli ve bir öğretmenin kendi imkanlarıyla depremden sağ kurtulduğu belirlenmiştir. Adıyaman'daki İsias Otel yıkıntısının altında altı veli, beş öğretmen ve yaşları 12-14 arasında değişen 24 genç sporcu hayatını kaybettiği olayın altıncı gününde netleşmiştir (Bianet, 2023). Kahramanmaraş'ta meydana gelen bu depremde toplam 49 KKTC vatandaşı hayatını kaybetmiş (Haber Kıbrıs, 2023) ve bu olay Kıbrıs Türklerinin 1974 savaşından sonra yaşadığı en büyük ve toplu kayıp olarak tarihe geçmiştir. Olay olduktan kısa bir süre sonra KKTC Cumhurbaşkanı eski İletişim Danışmanı ve Cumhurbaşkanlığı sözleşmeli personeli Kartal Harman kendi sosyal medya hesabından Adıyaman'daki ekipten iyi haberler alındığı, bazı öğrenci ve öğretmenlerin enkazdan çıkarıldığına dair yaydığı asılsız bilgi paylaşımlarıyla hem çocukların ailelerinin ve hem de tüm toplumun yanılgıya düşmesine, umutlanmasına neden olmuştur (Özgür Gazete, 2023a). KKTC Cumhurbaşkanlığı danışmanlarından Aydın Akkurt, deprem sırasında Adıyaman İsias otelde bulunan Kıbrıslı Türk yurttaşların durumuyla ilgili yalan bilgi yayan eski Cumhurbaşkanlığı İletişim Danışmanı ve sözleşmeli cumhurbaşkanlığı personeli Kartal Harman'ın, o paylaşımları sırasında görevde olmadığını iddia etmiştir (Özgür Gazete, 2023c) Ancak Özgür Gazete'nin aynı gün yayımladığı diğer bir haberde Kartal Harman'ın son Sosyal Sigorta yatırımının KKTC Cumhurbaşkanlığı sözleşmeli personeli olarak 1 Şubat 2023'te yapıldığı belgelenmiştir (Özgür Gazete, 2023b). Böylesi ciddi bir konuda halkın en çok güven duyması gereken kurum olan devlet, krizin yaşandığı ilk günden itibaren güven tahsis etmeyi başaramamıştır. Bu çalışmanın amacı enformasyon (bilgi), misenformasyon (zarar vermek amacıyla üretilmemiş yanlış bilgi) ve dezenformasyon (bilinçli yanıltıcı bilgi yaymak) arasındaki sorunlu ilişkiyi incelemek ve doğru haberciliğin önemine değinmek ve bunun için yetkili organların yapması gerekenleri tartışmaktır. Yapılan alan araştırmasında Kuzey

Kıbrıs'ta haber takibinin nasıl yapıldığı, haber kaynağına güven/güvensizlik ilişkisi sorgulanan konular arasındadır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Deprem

Deprem yer katmanlarında sismik hareketlilikten kaynaklı bir doğa olayı olarak bilinmektedir. Yer katmanlarındaki kaymalar, uzaklaşmalar, yakınlaşmalar yer yüzündeki dokuda hareketlenmelere sebep olmakta ve yer sarsıntıları meydana gelmektedir. 1879'dan beri değişen dünya için bilimin gelişmesini ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlayan Birleşik Devletler Jeoloji Araştırma (US Geology Survey- USGS) kurumuna göre deprem yerin iki bloğunun aniden birbirinin üzerinden kayması sonucu meydana gelen olaydır. Kaydıkları yüzeye fay veya fay düzlemi denir. Deprem başladığı yer yüzeyinin altındaki konuma merkez üssü (hypocenter), dünya yüzeyinde onun hemen üzerindeki konuma ise dış merkez (epicenter) adı verilir. Bazen depremin öncüsü olabilmektedir. Bunlar, takip eden daha büyük depremlerle aynı yerde meydana gelen daha küçük depremlerdir. Bilim insanları, daha büyük bir deprem meydana gelene kadar bir depremin öncü olduğunu söyleyemez. En büyük ana depreme ana şok denir. Ana şokları her zaman artçı şoklar takip eder. Bunlar daha sonra ana şokla aynı yerde meydana gelen daha küçük depremlerdir. Ana şokun büyüklüğüne bağlı olarak artçı sarsıntılar, ana şoktan sonra haftalar, aylar, hatta yıllar boyunca devam edebilmektedir. Dünyanın dört ana katmanı vardır: iç çekirdek, dış çekirdek, manto ve kabuk. Kabuk ve mantonun üst kısmı gezegenimizin yüzeyinde ince bir kabuk oluşturmaktadır. Ancak bu kabuk tek parça değildir; dünya yüzeyini kaplayan bir yapboz gibi pek çok parçadan oluşmaktadır. Sadece bu da değil, bu yapboz parçaları yavaş yavaş hareket etmeye, birbirlerinin yanından kaymaya ve birbirlerine çarpmaya devam etmektedir. Bu yapboz parçalarına tektonik plakalar, plakaların kenarlarına da plaka sınırları denmektedir. Plaka sınırları birçok faydan oluşur ve dünya çapındaki depremlerin çoğu bu faylar üzerinde meydana gelir. Plakaların kenarları pürüzlü olduğundan plakanın geri kalanı hareket ederken onlar sıkışır. Sonunda levha yeterince uzağa hareket ettiğinde faylardan birinin kenarları açılır ve deprem meydana gelir (USGS, 2023b). Bu sarsıntıların ne derece tehlike yaratacağı belli başlı unsurlara bağlıdır. Kırılmanın şiddeti, yeryüzüne yakınlığı sismolojik etmenler arasında iken, depremin olduğu bölgedeki altyapı ve teknolojik olarak depreme dayanıklı yapıların inşa edilmiş olması insan kaynaklı etmenler arasında sayılmaktadır. Kırılma veya hareketlenmenin yer yüzüne ne kadar yakında meydana geldiği bu etmenlerden biridir ki bu yıkımın büyüklüğünü önemli ölçüde etkileyen bir unsurdur. Derinlerde meydana gelen bir kırılma yeryüzünü daha az etkilerken, yer kabuğuna yakın

yerlerde meydana gelen sarsıntılar, depremin şiddetini artırarak çok daha büyük can ve mal kayıplarına sebep olabilmektedir. Can ve mal kayıplarına sebep olduğu zaman doğal afete dönüşmektedir. “06.02.2023 günü, Türkiye saati ile 04:17’de ve 13:24’te merkez üssü Pazarcık (Kahramanmaraş) ve Elbistan (Kahramanmaraş) olan Mw: 7.7 ve Mw: 7.6 büyüklüğünde iki deprem meydana gelmiştir. 7.7 büyüklüğündeki deprem yerin 8.6 km derinliğinde meydana gelirken, 7.6 büyüklüğündeki deprem yerin 7 km derinliğinde meydana gelmiştir. Söz konusu depremlerin artçı şok aktivitesi devam ederken 20 Şubat 2023 tarihinde Yayladağı’nda (Hatay) Mw: 6.4 büyüklüğünde “tetiklenmiş” bir deprem daha meydana gelmiştir. Depremler; Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elazığ’da çok şiddetli hissedilmiş can kaybı ve ağır hasara neden olmuştur” (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023: 1).

2.2. Medya, İktidar ve İdeoloji

20. yüzyılın ikinci yarısında ideoloji kavramı üzerindeki tartışmalar “kapitalizmin neden kolay yıkılmayan bir sistem olduğuna ilişkin çözümlerlerin ağırlığı, kapitalizmin ekonomik sisteminin niteliğinden politik, kültürel ve ideolojik süreçlerle kapitalizmin kendini yenileme potansiyeline kayar” (Sancar Üşür, 1997, s. 25). Eleştirel Kuram içerisinde ideoloji ve hegemonya kavramlarının tartışmaya açılmasını sağlayan Gramsci, “hegemonya teriminin çekirdeğinde sınıfsal egemenlik ilişkilerinin yeniden üretimi ve toplumsal biçimin izleklerinin yanı sıra, siyasal iktidarın toplumu nasıl yönettiğini de gözlemleme” olasılığına çalışmalarıyla ışık tutmuştur (Dural, 2012, s. 312). Lull’a göre ideoloji “düşüncenin, tüm değerlerin, yönelimlerin ve teknolojik olarak dolayımlanmış olan ve kişilerarası iletişim aracılığıyla ifade edilen fikirsel bakış açılarının biçimlenme eğilimlerinin örtülü duruma gelmesidir” (Lull, 2001, s. 19). Williams’a (1976) göre ideoloji maddi çıkarlar dizisinden beslenen, belli bir sınıfın faydalarını koruyacak şekilde oluşan fikirler dizisidir. “Dar anlamda hegemonya sadece sınıflararası üstünlük değil, politikanın özgüllüğü, siyaseti yapma ve şekillendirme ilişkisiyle de ilgilidir” (Dural, 2012, s. 312). Gramsci, devletin sadece zor kullanarak değil ideolojik aygıtlar vasıtasıyla rıza kazandığı ve hegemonyayı bu şekilde tesis ettiğini ortaya atarak ideoloji tartışmalarının eleştirel kuram içerisinde değişimine sebep olmuştur (Dural, 2012; Gramsci, 1986; Sancar Üşür, 1997).

Althusser’in (2002) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* kitabında belirttiği gibi Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA) Dinî, Öğretimsel, Aile, Hukuki, Siyasal, Sendikal, Haberleşme ve Kültürel DİA’lardır. Devletin Baskı Aygıtları (Hükümet, ordu, polis, mahkemeler, hapisahaneler, vb.) “zor kullanarak işler, oysa DİA’lar ideoloji kullanarak

işlerler” (Althusser, 2002, s. 35). Egemen İdeoloji Kuramının temelini Gramsci ve Althusser kurmuştur. Bu kuram “kapitalizmin ekonomik düzeyde egemen sınıfların varlığını açık bir şiddete baş vurmadan sürdürebilmesinin belli bir politik ve ideolojik dolayımın gerçekleşmesine bağlı olduğunu iddia etti” (Sancar Üşür, 1997, s. 27). Lull (2001) ise DİA’lar arasında yer alan kitle iletişim araçlarının bazı ideolojileri imaj sistemlerini kullanarak (fikirselleştirilmiş ve dolayım sistemleri) yücelttiklerini ve böylece meşruluk zemini oluşturduklarını iddia etmiştir. Bu bağlamda ayrıntılı olarak ele alınan ideolojiler, geniş izleyici kitlelerine ikna edici içerik ve imajlarla sunulurlar. Kitle iletişim araçları, egemen ideolojileri etkili bir biçimde yaymak üzere kullanılan DİA olarak ele alınmaktadır.

2.3. Toplumsal Gerçeğin İnşasında Haber ve Doğruluk İlişkisi

Bilgi toplumunda, hatta muhtemelen bilgi çağında, bilgi bizi çevrelemekte, ekonomiye, iktidara güç vermekte ve herkesi bilgiye bağımlı hale getirmektedir. Bu yaygınlık göz önüne alındığında, doğru bilginin gerçekte ne olduğunu anlamak gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Stahl’a (2006, s. 86) göre “bilgi (information) ile yanlış bilgi (mis-information) ve dezenformasyon (dis-information) arasındaki en önemli ayrım, doğruluk sorunudur. Diğer yandan Søe (2021), bilginin doğru olduğu yerde, yanlış bilgi veya dezenformasyonun doğru olmadığını söylemektedir. Ayrıca misenformasyonu ve dezenformasyonu sıklıkla bilginin karanlık yüzü olarak nitelenmekte ve uğruna çabalanan iyi ve doğru bilginin yanlış karşılığı olarak ele almaktadır. Bu bağlamda enformasyon, misenformasyon ve dezenformasyon arasında bir tür ilişki olduğuna değinmektedir (Søe, 2021). Sonuç olarak Søe’ye (2021: 5930) göre, “misenformasyon ve dezenformasyon genellikle orada bilgi olmayan başka bir şey” olarak tanımlanmalıdır. Bu durumda misenformasyon, belirli türdeki belirteçlerin söz konusu bilgi içeriğinden yoksun olduğu yanlış beyanın sonucu olarak tanımlanabilmektedir. Başka bir deyişle, önce bilgi (enformasyon) gelir, ardından Grice’in (1957) ifadesiyle (doğal olmayan) anlam, bilgiyi anlamlandırmak için araçlar tarafından eklenir ve bu süreçte yanlış beyan ve sonuçta yanlış bilgilendirme (misenformasyon) meydana gelebilir. Kısacası misenformasyon, gerçek olmayan bir anlamdır (Dretske, 1981). Farklı bir yaklaşım, hem bilgiyi hem de yanlış bilgiyi, belirlenmiş ve sabit doğruluk değerlerine sahip anlamsal içerik (yani iyi biçimlendirilmiş, anlamlı veriler) olarak tanımlamaktır (Floridi, 2005; Floridi, 2013). İki kavram arasındaki fark, bilginin anlamsal içeriğin gerçek kısmı, yanlış bilginin ise yanlış kısmı olmasıdır. Bu nedenle, bilgi ve yanlış bilgi (misenformasyon) birbirinin zıttıdır ve dezenformasyon, yanlış bilginin kasıtlı olarak verilen yanıltıcı kısmıdır (Floridi, 2005). Bu anlatımlarda bilgi ve yanlış bilgi arasındaki bağlantılar farklı olsa da hem bilgi hem de yanlış

bilgi için sabit doğruluk değerleri açısından benzerlikler vardır. "Türk Dil Kurumu'na göre 'Dezenformasyon', bilginin çarpıtılmasıdır. Daha geniş anlamda ise "eksik, yanlış ya da bir başka deyişle inandırıcı olmaktan uzak bilgilerin, belli bir kitleyi gerçekler hakkında yanıltmak amacıyla yayılmasıdır" (Fetzer, 2004b). 'Yanlış bilgi' (misinformation) basitçe yanlış, hatalı veya yanıltıcı bilgi olarak tanımlanabilirken, 'dezenformasyon' yanlış veya yanıltıcı bilginin kasıtlı veya amaçlı bir çabayla yanıltma, aldatma veya karmaşa yaratmak üzere yayılması olarak değerlendirilebilmektedir (Fetzer, 2004a). Dolayısıyla dezenformasyon "tutumlu yanlış bilgi" olarak da tanımlanabilmektedir (Fetzer, 2004a: 231).

Daha açık bir ifade ile anlatılacak olursa Avrupa Konseyi'nin 2017 yılında yayımladığı "Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making" isimli raporunda misenformasyon, "yanlış bilginin paylaşıldığı ama zarar vermenin amaçlanmadığı durum" olarak tanımlamıştır (Wardle & Derakhshan, 2017, s. 5). Ancak dezenformasyon ve misenformasyon sonuçları itibariyle birbirine çok benzemektedir. Misinformasyonu toplumları etkilemek ve manipüle etmek; yani provokasyon amacıyla paylaşanlar dezenformasyonun kaynağını oluştururlar. Fakat bu bilgilerin gerçekliğini sorgulamadan paylaşımına sokan iyi niyetli kullanıcılar ise misenformasyonun kaynağı haline gelirler. Çoğu zaman paylaşımlarının neye hizmet ettiğini bilmezler fakat sonuçlarına maruz kalırlar. Burada kritik nokta ise, bu bilgilerin gerçeği yansıtmadığının her zaman kolay anlaşılabilmesidir. Özellikle afetler gibi kriz anları misenformasyonun arttığı zamanlardır. Kriz yaşanan bölgede insanlara faydalı olabilmek için hızlı bir refleksle paylaşımlar yapılır ve bu paylaşımların doğruluk oranı bilinmez (Sarsılmaz, 2022).

"Haberin toplumsal gerçekliği inşa ettiği önermesinin haber eleştirisindeki gelişimi, esasen toplumsal kuramda gerçekliğin inşa edildiğinin vurgulanmaya başlamasıyla paralel bir seyir izlemiştir" (Dursun, 2004, s. 40) Haberin bir çerçevede (frame) üretildiğini iddia eden Tuchman (1978) medya kurumların haber üretirken kendi kaygılarını öne alarak içeriği belirlediğini ve bu içeriklerin toplumsal yargıların oluşmasını etkilediğini söylemektedir. Haberin toplumsal bir kurum olması şu sebeplere dayandırılmaktadır: Öncelikle haber, bilgiyi tüketiciler için elverişli hale getiren bir kurumlaşmış bir yöntemdir. İkinci olarak habercilik, meşru kurumlarla (devlet gibi) birlikte ve koordineli hareket eder. Son olarak haber gazeteciler (profesyonel olarak bir kurumda çalışan insanlar) tarafından toplanan ve dağıtılan bir üründür (Tuchman, 1978, s. 4). Bu noktada DİA olarak haberin kullanılabilmesi ve toplumsal gerçekliğin haber yardımıyla tesis edilmesi egemen ideolojinin yerleşmesine zemin oluşturur.

Ulrich Beck, risk toplumunda tehlikenin asıl kaynağının bilgi olduğunu ve bu bilginin çözüm sağlamaktan çok soruna sebep olduğuna değinir (Beck, 2011). Teknolojik gelişimlerle birlikte dijital dünyada sürekli değişen gündemlerle zamanın akışı gündelik yaşama göre çok daha hızlı akmaktadır. Dijital dünyada bu yüzden gerek yapılan paylaşımlar doğruluk sorunu yaratabilmekte gerekse okuyucular takip ettikleri bilginin doğruluğu hakkında güven problemi yaşayabilmektedir. Teknolojik gelişmeler neticesinde medyada yaşanan dönüşüm, haber ve doğruluk ilişkisinin, günümüz medyasının haber üretim, dağıtım ve tüketim dinamiklerinde değişime neden olmuştur. Büyükavşar ve Özçağlayan'ın (2019) haber ve doğruluk ilişkisine dair doğruluk kavramı ve haber olgusu temelinde kavramsal ve tarihsel bir tartışma yürüttükleri çalışmalarında yeni iletişim teknolojilerinin ve ortamlarının, haberin dönüşümündeki haber ve doğruluk ilişkisini yeniden düzenleyen bir etken olarak görev aldığına işaret edilmiştir. Bu çalışmaya göre “haber doğruluğu denildiğinde haberde verilen bilgilerin doğru olduğu, yanlış veya yalan bilgilerin haberde yer almadığı anlaşılır. Haberin gerçekliği denildiğinde de haberde verilen bilgilerin gerçeğe uygunluğu anlaşılır. Bu uygunluk ilişkisinden, haberleştirilen olayın oluşma biçimine uygunluk anlaşılmalıdır, haberde verilen bilginin gerçek bir olaya ait olması durumu anlaşılmalıdır. Yani maddi gerçeklikle olay örtüşmelidir. Bu noktada, doğruluğu, gerçeklikle örtüşme olarak tanımlayabiliriz. Habercilikte, haberin kaynaktan ilk ve önce alınması kadar doğru alınması da önemlidir. Bu iki ilke çoğu kez birbirleriyle çatışır” (Büyükavşar & Özçağlayan, 2019, s. 38). Ancak haberi ilk veren olmak ve bundan prim yapmak uğruna editoryal kontrolün ortadan kalkması, teyit edilmemiş haberlerin yayınlanarak doğruluktan vazgeçilmesi, bir habercinin esas amacı olması beklenen ‘doğru bilgi aktarma’ ilkesine uyulmadığını ve bundan dolayı etik sorunların ortaya çıkacağını gösterir (Aslan, 2002).

Kriz durumu olarak ele alınan doğal afetlerle ilgili medya tutumları üzerine son yıllarda bilhassa teknolojik gelişmelerle birlikte haber alma kaynağı olarak yeni iletişim teknolojileri temelli sosyal ağların devreye girmesiyle birlikte bilim insanlarının yeni çalışma alanı haline gelmiştir. Daha çok krizle ilgili bilgi kaynaklarını ve formlarının, toplumların gerek geleneksel gerekse sosyal medya yoluyla verdiği tepkileri anlama ve açıklamaya çalışmalara önem verdiler (Arcaya vd., 2020; Austin & Jin, 2018; Houston vd., 2015; Liu vd., 2016)

3. Metodoloji

3.1. Çalışmanın Amacı, Örneklem ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Kahramanmaraş merkezli depremlerin olduğu andan itibaren doğru haberciliğin ne kadar önemli olduğu ve haberlerde dezenformasyonun böylesi travmatik bir olay karşısında, toplumu duygusal anlamda olumsuz yönde etkileyebileceğini

haber ve doğruluk sorunu üzerinden tartışmaktır. KKTC Cumhurbaşkanı eski İletişim Danışmanı Kartal Harman'ın (sosyal medya paylaşımlarını yaptığı zaman hala KKTC Cumhurbaşkanlığı sözleşmeli personeli olarak görevine devam etmekteydi) kişisel sosyal medya hesabında yayınladığı bildirimlerle yanlış bilgilerin yayılmasının kaynağı olmuş, bu paylaşımlar sosyal ağlarda hızla yayılmıştır, şu an ulaşılamamasına (yayından kaldırılmış olması dolayısıyla) rağmen yanlış bilgi haber olarak da dolaşıma girmişti.

Hipotez 1: Kriz durumlarında yanlış bilgi paylaşımı gerek geleneksel gerekse sosyal ağlar üzerinden paylaşılan haberlerde haber doğruluk ilişkisindeki en büyük problem olarak görülmektedir.

Hipotez 2: Afet sonrası kriz iletişimde haber-doğruluk ilişkisinin doğru kurgulanmaması toplum üzerine negatif etkiye sahiptir.

Bunu gösterebilmek için üç ayaklı bir araştırma planı uygulanmıştır. Birinci aşamada ilk dezenformasyona neden olan sosyal medya paylaşımlarını bulabilmek ve bu paylaşımlar sonrası gerçekleşen gelişmeleri takip edebilmek adına Kuzey Kıbrıs'ta çevrimiçi ortamda yayınlanan gazeteler üzerinden 'Kartal Harman', 'asılsız bilgi', 'Adıyaman' ve 'KKTC voleybol takımı', 'deprem' anahtar kelimeleri kullanılarak elektronik arşiv taraması yapılmıştır.

Gün boyu yalan paylaşımlarla toplumu yanılttı

Kartal Harman, dün gün boyu kişisel sosyal medya hesabından kamuoyuna doğruluğu teyit edilmemiş bilgiler verdi

Kendisini 'gazeteci' olarak lanse eden Kartal Harman, dün gün boyu kişisel sosyal medya hesabından kamuoyuna doğruluğu teyit edilmemiş bilgiler verdi. Kartal Harman'ın toplumu ve arama kurtarma ekiplerini yanıltıcı paylaşımları nedeniyle aleyhinde yargı süreci başlatılması için hukukçuların devreye girdiği de öğrenildi.

Kartal Harman, dün gün boyu kişisel sosyal medya hesabından kamuoyuna doğruluğu teyit edilmemiş bilgiler verdi. Kişisel sosyal medya hesabını dün aktif şekilde kullanan Harman, Adıyaman'daki göçük altında kalan yurttaşlarla ilgili kamuoyunu yanlış bilgilendirdi.

Harman, Haziran 2022'de Cumhurbaşkanlığı'na İletişim Danışmanı olarak atanmıştı. Harman'ın, dün gün boyu kişisel sosyal medya hesabından yaptığı açıklamaların bazıları şöyle:

Şekil 1.

Cumhurbaşkanı Eski İletişim Danışmanı ve Cumhurbaşkanlığı sözleşmeli personeli Kartal Harman hakkında çıkan haber

Kaynak: Gıynık Gazetesi, 2023

Harman'ın kişisel sosyal medya hesaplarından yaptığı paylaşımların yayınlandığı eleştirel haberin (dezenformasyona sebep olan haberlerin tümü elektronik ortamlardan kaldırıldı) bulunmasının ardından ikinci aşamada, elektronik anket formları Google Forms kullanılarak hazırlanmıştır. Kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşan soru formu hazırlandıktan sonra Medya ve İletişim Çalışmaları alanında uzman (doktoralı) iki akademisyen soru formlarını incelemiş, düzeltmeler talepleri doğrultusunda tamamlanmıştır. Toplumun hangi kanallardan bilgi aldığı, hangi haber kaynaklarına güvendiği, Kuzey Kıbrıs'ta hangi gazeteciyi deprem haberleriyle ilgili takip ettiği, dezenformasyondan etkilenip etkilenmediği ve bu olaydan genel olarak nasıl etkilendiği sorgulanmıştır hem nicel hem de nitel sorularla sorgulanmıştır. Nicel (ne) ve nitel (niçin) soruların birbirini tamamlayabileceği bir soru cetveli hazırlanmıştır. Hem nicel hem de nitel verilere ulaşmasını olanaklı kılan bu araştırma karma araştırma yöntemi kullanmıştır. Araştırma Etik Kurul onayına gönderilmeden Arkin Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Enstitüsüne bağlı Araştırma Teknikleri ve Bilimsel Etik (GRAD501 Research Methods and Scientific Ethics) dersini alan 10 lisans üstü öğrencisi üzerinde pilot bir çalışma yapılmıştır. Alınan geri-bildirimler

doğrultusunda araştırma sorularına son şekli verilmiş ve etik kurul başvurusu yapılmıştır. Araştırma sorularına Arkin Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi Etik Kurul'undan 17 Şubat 2023 tarihinde 2022-2023/01 etik kurul onay numarası ile onay alınmıştır. 19 Şubat – 22 Mart 2023 tarihlerini kapsayan dönemde 219 kişi üzerinde elektronik anket araştırması yapılmıştır. Depremin Kıbrıs Türk toplumu üzerindeki etkisi, kartopu örnekleme tekniği kullanılarak hem kapalı hem de açık uçlu soruları barındıran elektronik soru formları katılımcılara gönderilmiştir. Açık uçlu sorularla katılımcıların duygusal bakış açıları ve konuya ilişkin algıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Kartopu yönteminin kullanılma sebebi böylesi hassas ve üzücü bir konuda ancak tanıdığınız ve tanıdıklarınızın tanıdıklarının böylesi bir çalışmaya destek vermesinin söz konusu olmasıdır. Bu örneklem yöntemi kullanılarak daha fazla sayıda katılımcıya ulaşmak mümkün olabilmektedir. Nicel verilerin sonuçlarıyla tablolar ve grafikler hazırlanmış, nitel verilerden elde edilen bilgilerle anlatı analizi yapılmıştır. Benzer temalardaki yorumlar bir araya toplanmış ve direkt alıntılarının kavramsal çerçeveye olan ilişkisi kurulmuştur.

Yapılan anket çalışması sonucunda Türkiye’de arama kurtarma çalışmaları devam ederken, Kuzey Kıbrıs’ta en çok takip edilen yerel gazetecinin Hüseyin Ekmekçi olduğu saptanmıştır. Araştırmanın üçüncü aşamasında Hüseyin Ekmekçi’nin Kuzey Kıbrıs genelinde neden bu kadar takip edildiğinin ve bunun doğru habercilik ile nasıl bir ilgisi olduğu yüz yüze bir mülakat yapılarak anlaşılmaya çalışılmıştır.

3.2. Ölçütler

Araştırma kapsamında katılımcılara demografik bilgiler ve deprem ve medya başlıklı iki bölümde sorular sorulmuştur. Demografik sorular arasında kapalı uçlu olarak sorulmuş yaş (18-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64, 65-74, 75-84, 85+), cinsiyet (Kadın, Erkek), uyruk (KKTC, KKTC-TC, TC) ve eğitim seviyesi (okuma yazma bilmiyor, ilkokul, ortaokul, lise, ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora) bulunmaktadır. Deprem ve medya başlığı altında kapalı uçlu ve kısa cevaplı olmak üzere birçok soru soruldu. Sorulardan ilki birden çok seçeneğin işaretlenebileceği kapalı uçlu olarak sorulmuş ‘Depremle ilgili haberleri en çok hangi kanallardan takip ediyorsunuz?’ idi. İkincisi yine kapalı uçlu ‘evet’ ve ‘hayır’ olarak cevapları sınırlanmış ‘Ana akım (iktidar yanlısı) televizyon kanallarının, radyoların ve gazetelerin olayları doğru aktardığına inanıyor musunuz?’du. Bu noktada evet cevabı verenlere kısa yanıtlarla cevaplayabilecekleri açık uçlu ‘neden inanıyorsunuz?’ ve hayır cevabı verenlere ‘neden inanmıyorsunuz?’ soruları yönlendirildi. Devamında ana akım ve sosyal medya kanallarını kıyaslayabilmek için sosyal medyadan haber takibi hakkında ‘Evet’ ve ‘hayır’

seçenekleriyle sınırlandırılmış ‘Sosyal medyada (Facebook, Twitter, Instagram, TikTok, vb.) yayınlanan haber ve/veya bilgilerin doğru olduğuna inanıyor musunuz?’ sorusu yöneltildi. ‘Evet’ ve ‘Hayır’ yanıtlarının nedenlerini açıklamaları kısa cevaplı açık sorularla talep edildi. Sonrasında birden çok seçeneğin işaretlenmesine olanak sağlayan ‘Yaşanan son depremle ilgili haberleri Kıbrıs’ın kuzeyinde yer alan hangi medya aracılığıyla takip ettiniz?’ sorusu katılımcılara yöneltildi. Son olarak yine birden fazla seçeneğin işaretlenebileceği ‘Yaşanan son deprem haberleri en yoğun olarak Kıbrıs’ın kuzeyinde faaliyet gösteren hangi gazeteci vasıtasıyla takip ettiniz?’ sorusuyla alan araştırması tamamlandı. Kapalı uçlu sorulara verilen cevaplarla grafikler ve tablolar oluşturulurken, kısa cevaplı sorulara verilen yanıtlarla ana akım medya ve sosyal medyaya güvenme ve güvenmeme temelinde, katılımcıların verdikleri yanıtlardan direkt alıntılar yapılmıştır. Katılımcıların verdiği yanıtlardan değiştirilmeden yapılan Anlatı Analizi (Narrative Analysis) olarak adlandırılan analiz yönteminin kullanıldığı bu çalışmada direkt alıntının kaç numaralı katılımcıdan yapıldığı, hangi yaş grubuna dahil olduğu ve cinsiyeti her anlatı alıntısının yanında gösterilmiştir. 22 Mart 2023’de tamamlanan saha araştırmasını sonuçlarının derlenmesi anlamlı sonuçlar çıkarılması 15 günlük bir süreç gerektirmiştir. Hüseyin Ekmekçi ile mülakat yapılmasına elektronik anket araştırmasının sonuçlarının analizinin bitmesi ardından karar verilmiştir. Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin haberlerinin KKTC’de en yoğun olarak takip edildiği gazeteci Hüseyin Ekmekçi ile 11 Nisan 2023’de yüz yüze görüşme gerçekleştirdi (Hüseyin Ekmekçi, “Kahramanmaraş Merkezli Depremlerde Doğru Habercilik Anlayışı” (Görüşmecisi: Xxxxx Yyy, Ses Kaydı, 11 Nisan 2023)). Görüşmede kendisine ‘Doğru habere nasıl ulaştınız? Enkaz başında mıydınız? Size bilgi sağlayan insanlar kimlerdi? Çocuklar enkaz altından ne zaman çıkarılmaya başlandı?’ soruları yöneltildi. Hüseyin Ekmekçi ile olan röportaj ses kaydı olarak alındı ve röportaj sonrası çözümlenerek araştırmada haber-doğruluk ilişkisini yorumlamak üzere kullanıldı.

Tablo 4.

Demografik Özellikler

Demografik Özellikleri	Çalışma Grubu
Katılımcı, n (%)	219 (100)
Yaş, n (%)	
	18-24 22 (10.0)
	25-34 54 (24.7)

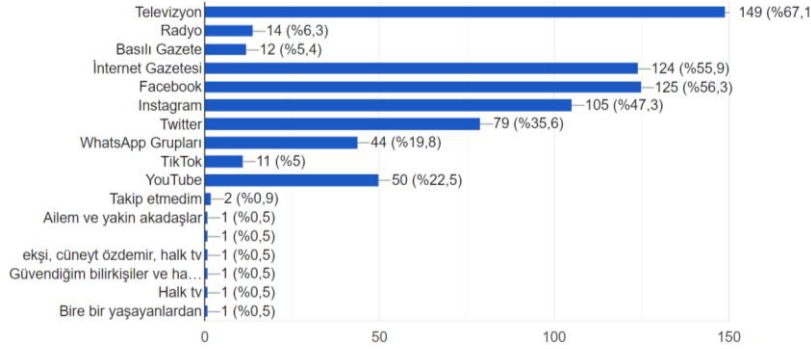
Öze, N. / 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremlerde Enkaz Altında Kalan Kıbrıs Türk Voleybol Takımı Haberlerinde Doğruluk Sorunu: Enformasyon, Misenformasyon, Dezenformasyon

	35-44	66 (30.2)
	45-54	39 (17.8)
	55-64	27 (12.3)
	65-74	7 (3.2)
	75-84	4 (1.8)
Cinsiyet, K/E, n (%)		123/ 96 (56.2 / 43.8)
Uyruk n (%)		
	KKTC	164 (74.9)
	KKTC-TC	33 (15.1)
	TC	22 (10.0)
Eğitim Durumu, n (%)		
	Okuma Yazma Bilmiyor	1 (0.4)
	İlkokul	4 (1.8)
	Ortaokul	5 (2.3)
	Lise	37 (16.9)
	Önlisans	11 (5.0)
	Lisans	84 (38.4)
	Yüksek Lisans	47 (21.5)
	Doktora	30 (13.7)

Tablo 4'deki demografik bulgular incelendiği zaman, araştırmaya katılan 219 katılımcının yarısından fazlası kadınlardan (56.2%) oluşmaktadır. Araştırmaya en yoğun katılım sergileyen yaş kitlesinin %30.2 ile 35-44 yaş aralığı olduğu saptanmıştır. Depremde hayatını kaybeden çocukların yaş ortalamasına bakıldığında araştırmaya yoğun katılım sağlayan bu yaş grubunun benzer yaş aralığında çocuklara sahip olduğu gözlemlenmektedir. Araştırmaya katılanlar uyruklarına göre ayrıma tabi tutulduğunda %74.9'nun Kıbrıslı Türk olduğu saptanmıştır. Çalışmaya katılanların büyük çoğunluğunun yüksek eğitim seviyesinde olduğu saptanmıştır. Katılımcıların %73.5'i lisans ve üstü dereceye sahiptir.

4. Bulgular ve Değerlendirme

4.1. Depremle ilgili Haber Takibi

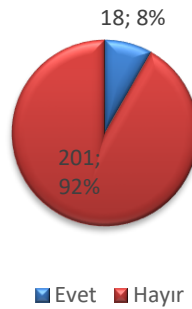
Şekil 2.

Depremle İlgili Haber Takibi

Şekil 2’de de görüleceği üzere birden çok seçeneğin işaretlenebileceği bu soruda katılımcıların depremle ilgili haberleri en yoğun televizyonlardan (%67,1), ardından Facebook’tan (%55,9) ve internet gazetesinden (%56,3) takip ettikleri görülmektedir. Haber takibinde %47,3 ile Instagram dördüncü sıraya yerleşirken, %35,6’yla Twitter beşinci, %22,5 ile YouTube altıncı ve %19,8 ile WhatsApp yedinci sıraya yerleşmektedir. Şekil 2’den anlaşılacağı üzere Televizyon ana akım medya kanalı olarak ilk sırada çıkmış olmasına rağmen, genel çerçeveye bakıldığında internet tabanlı sosyal ağların geleneksel medya organlarına nazaran çok daha yoğun takip edildiği saptanmıştır. Televizyon dışındaki geleneksel medya organlarından radyo %6,3 ve basılı gazetenin %5,4 oranında katılımcı tarafından takip edildiği tespit edilmiştir.

4.2. Ana Akım Medya Kanallarına Güven Sorunsalı

Ana Akım (iktidar yanlısı) televizyon kanallarının, radyoların ve gazetelerin olayları doğru aktardığına inanıyor musunuz?

Şekil 3.

Ana Akım Medya Kanallarına Güven

Şekil 3'te görüleceği üzere 219 katılımcının 201'i (92%) ana akım medya kanallarının doğru haberleri aktardığına inanmazken, yalnız 18 katılımcı ana akım tarafından aktarılan haberlerin doğruluğuna inanmaktadır. Bu sonuçlar ana akım medyaya karşı KKTC'de ciddi bir güven sorunu olduğunu göstermektedir.

4.2.1. Haber – Doğruluk Sorunu

Katılımcılara neden ana akım medya organlarına güvenmedikleri sorulduğunda verilen cevaplara birkaç örnek şu şekildedir:

- “Ana akım devletin tekelinde devletin talepleri doğrultusunda ve sadece devlet kaynakları ile haber yapmaktadır. Ölü sayıları da dahil olmak üzere hiçbir verinin gerçeği yansıttığını düşünmüyorum” (K34, Erkek, 25-34 yaş aralığı).
- “Ben Hataylıyım ve Hataylı biri olarak orada ölen sayısının medyada yansıtılandan daha çok fazla olduğunu biliyorum ve duyuyorum o nedenle medyada yansıtılan ölü sayısı sadece bir hikayeden ibarettir” (K52, Kadın, 25-34 yaş aralığı)
- “Gerçekleri saptırdıklarını ve olayları düzgün şekilde anlatmadıklarını düşünüyorum. Doğruları söyleyen spikerleri da istifaya zorladıkları bunun en basit örneği olduğunu ispatlıyor” (K80, Erkek, 35-44 yaş aralığı).
- “İktidar ana akım medya sayesinde kendi 10 tane başarısızlığını gizleyip 1 tane doğru işi ise en şaşalı şekilde göstermiştir. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) 1 enkazda yaptığı yardımları övülerek anlatılırken, yetişmesi gereken 9 enkaza yetişemediğinden asla bahsedilmemiştir. Bu ana akım medyanın depremi ne kadar taraflı gösterdiği ile ilgili binlerce örnekten sadece biridir” (K39, Erkek, 25-34 yaş aralığı).
- “Gündem onların elinde. Herhangi bir kriz anında olan olayın yarı şiddetini bile yansıtmaması ve zaten hiç güven veren tarafları olmadı. Yanlı ve yanlış haberler. Süt beyaz dese siyah olduğunu savunurum” (K49, Ekek, 25-34 yaş aralığı).
- “Gerçeklerin yansıtılmadığı, bir şeylerin gösterilmek inandırılmak istediği gibi anlatıldığına yıllardır şahidim. Halkın ağzından dinlediğimiz şahit olduğumuz bölgedeki vekillerin anlattıklarıyla örtüşmeyen bir tablo görüyorum” (K66, Kadın 25-34 yaş aralığı).
- “Gerçekleri iktidar lehine sakladıklarını düşünüyorum. Olaylar ve insanların yaşadıkları ortadayken sanki bu olayı kader gibi göstermeleri ve kendi kusurlarını ört bas etmelerini büyük bir acizlik olarak görüyorum” (K84, Kadın 35-44 yaş aralığı).

- “Çünkü olayların gerçekçiliğini tam olarak bizlere yansıtmadıklarını gösterdikleri kayıplarımızdan fazla kayıp olduğuna inanıyorum (K115, Kadın 35-44 yaş aralığı).
- “Önceki değerlendirmelerimden, gerçeklerin filtre edilerek, kesilerek ve taraflı yansıtılmasından dolayı izlemiyorum” (K132, Kadın 35-44 yaş aralığı).

Yukarıdaki yoruma bakıldığında katılımcı ana akım medyanın egemen söylemi hâkim kılmak için eksik ve yanıltıcı bilgi paylaşımı görülmektedir. Haber- doğruluk sorunu yukarıdaki yorumlarda görülebilmektedir.

4.2.2. Egemen İdeoloji- Medya- İktidar İlişkisi

Aşağıdaki yorumlarda ise egemen ideoloji- medya- iktidar ilişkisi doğrultusunda doğruların gizlenmesi ve çarpıtılmış yani dezenforme edilmiş haberlere atıf yapılmaktadır.

- “Sahibi iktidar yanlısı insanların olduğu medyada tabii ki iktidarı eleştirecek haberler yapılmayacaktır.” (K144, Erkek, 45-54 yaş aralığı).
- “Haber ve gelişmeleri doğru ve olduğu gibi değil iktidarın geleceğini korumak ve bundan yararlanmak için yalan haber yaptıklarını düşünüyorum” (K94, Erkek, 35-44 yaş aralığı).
- “Tamamı iktidara yaranma derdinde ve yanlış haber veriyor” (K156, Erkek, 45-54 yaş aralığı)

4.2.3. Dezenformasyonun Propaganda Amaçlı Kullanımı

Bu cevaplarda ise medya- iktidar- güç üçgeninde politik gücü elinde tutanlara yardımcı olabilmek için doğru bilgi yerine, yanlış bilginin, yanıltıcı haberlerle sunulduğuna vurgu yapılmaktadır.

- “Durumun ciddiyetini saptırarak, yanıltıcı ve yanlış bilgiler vererek iktidar yanlısı kesimi kendi menfaatleri için manipüle ettiklerini düşünüyorum ve inanıyorum” (K14, Erkek, 18-24 yaş aralığı).
- “Suçlu olduklarını bildikleri için. Hala istifa etmeyi bile düşünmedikleri ve halkı kandırmaya devam ettikleri için” (K16, Kadın, 18-24 yaş aralığı).
- “Çünkü yancı medya halkın ne kadar bilmesini isterse o kadarını gösterir. Yaşananla aktarılanlar hiçbir zaman aynı olmadı ki şimdi olsun. İstedikleri konuya değinir istedikleri şekilde gündem yaratırlar. Bu da halkın algısını istedikleri tarafa yöneltmeye yarar. Hele ki şimdi seçim zamanı altından kalkamadığı bir zorluğun ortasına düştü yani yapılan izin verilen binalar çöktü müdahaleler gecikti bunların hiçbirini yansıtarak oy kaybetmeyi göze alamaz” (K58, Kadın, 25-34 yaş aralığı).

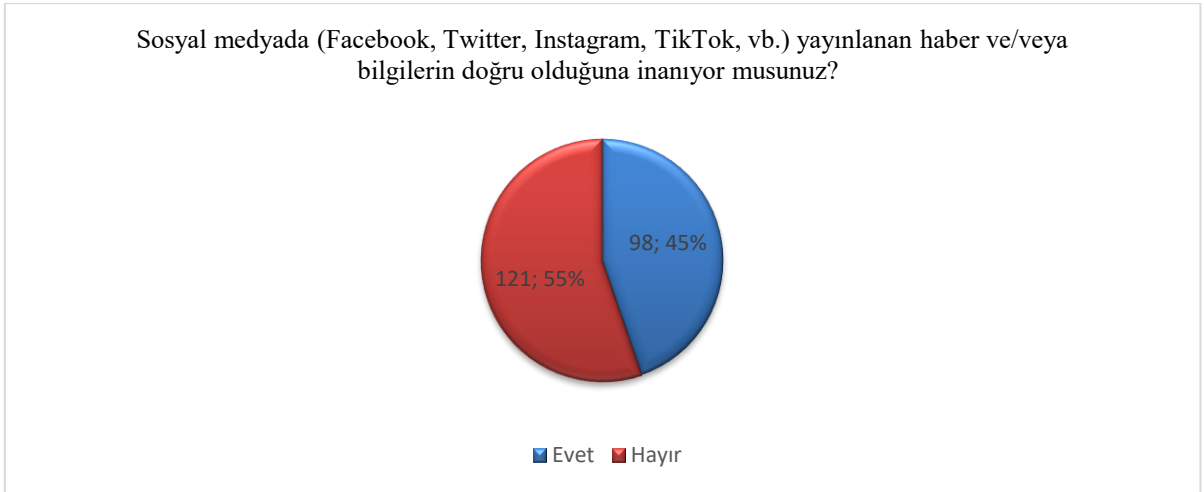
- “Gerçekleri iktidar lehine sakladıklarını düşünüyorum. Olaylar ve insanların yaşadıkları ortadayken sanki bu olayı kader gibi göstermeleri ve kendi kusurlarını ört bas etmelerini büyük bir acizlik olarak görüyorum” (K83, Kadın, 35-44 yaş aralığı).
- “Toplum iktidarın lehine manipüle ettikleri için” (K146, Erkek, 45-54 yaş aralığı).

4.2.4. Doğru Bilgi- Yanlış Bilgi Çelişkisi

Aşağıdaki yorumlar gerçek ve kurgu arasındaki ilişki doğru bilgi ve yanlış bilgi çelişkisine ve bunların yanıltıcı haberler şeklinde yansımalarına örnektir.

- “Enkaz yerine nişanlım gittiği ve ondan farklı haber alıp haberlerde farklı bir şeyler söyledi” (K13, Kadın, 18-24 yaş aralığı)
- “Birçok yerde arkadaşım müdahale ve destek için hala orda haberlerin bir kısmı ile onların şahit olduğu şeyler aynı değil ne yazık ki ☹” (K32, Kadın, 25-34 yaş aralığı).
- “İlk gün bize çeşitli yollardan edindiğimiz haberlerin aksine ne yazık ki arkadaşlarımızı ve çocukları kaybettik” (K88, Kadın, 5544 yaş aralığı).

4.3. Sosyal Medya Kanallarına Güven Sorunsalı

Şekil 4.

Sosyal Medya Kanallarına Güven

Şekil 4’teki verilerden de görüleceği üzere sosyal medya ana akım medyaya göre katılımcıların yarısından fazlası (%55) tarafından güvenmemekle birlikte, ana akım medyaya göre sosyal medya daha güvenilir bir haber kaynağı olarak saptanmıştır.

4.3.1. Algi Operasyonu, Rant ve Popülerlik Uğruna Yanlış ve Yanıltıcı Bilgi Paylaşımı

Sosyal medyayı güvenilir bulamama nedenleri çok fazla dezenformasyon ve misenformasyon içerikli haberlerin dolaşıma girmesi, popüler olmak ve ilgi çekmek isteyen kişilerin, yanlış paylaşımlarda bulunması gibi sebepler gösterilmiştir.

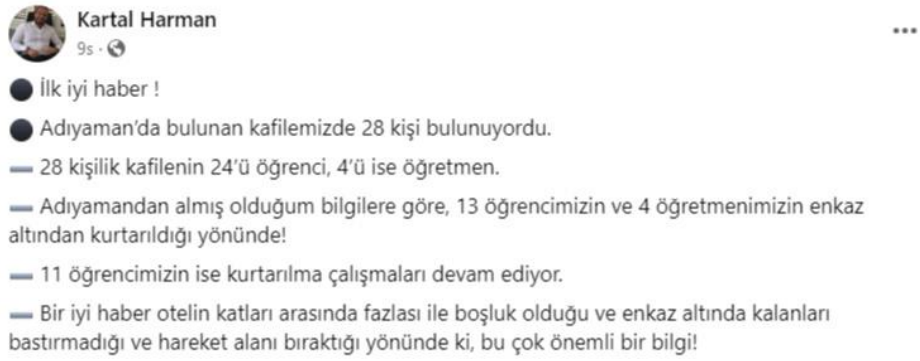
- “Tıpkı kitle iletişim araçlarında olduğu gibi sosyal medyada da algı operasyonlarının yürütüldüğünü düşünmekteyim” (K16, Kadın, 18-24 yaş aralığı).
- “Ara sıra nitelikli veriler çıksa da genellikle sosyal medya dezenformasyon ile dolu bir platformdur” (K34, Erkek, 25-34 yaş aralığı).
- “Günümüzde kaynağı belli olmayan haberin birçoğu halkı galeyana getirmek amacıyla asparagas haberler olduğunu fark ediyoruz. Fakat bu doğru olmayan bilgilerin yanında ne yazık ki doğru haberler de önemsenememe gibi durumlarla karşı karşıya kalıyor” (K47, Erkek, 25-34 yaş aralığı).
- “Birçok haber sitesi haberin doğruluğunu araştırmadan oturduğu yerden haber ve yayın yapmaya başladığı için doğruluklarına inanmıyorum” (K80, Erkek, 35-44 yaş aralığı).
- “Doğru olanlar da çıkıyor evet, fakat insanlar bu tarz kaos olaylarını eğlence amaçlı zannedip saçma paylaşım yaparak insanları yanlış yönlendirip , bilgilendiriyorlar” (K5, Erkek, 18-24 yaş aralığı).
- “Sadece dijital mecralar değil, tüm mecralar için geçerli bu durum. Teyit edilmeden, acelecilik, tıklanma yüzünden birçok "haber" teyit edilmeden servis ediliyor. O yüzden, haberler biraz mesafeli yaklaşmanın faydalı olabileceği kanısındayım” (K128, Erkek, 35-44 yaş aralığı).
- “Bilgi kirliliği olduğunu düşünüyorum” (K187, kadın, 55-64 yaş aralığı).

Haberde devlet erkinin hegemonyayı kurmak üzere haber kurumlarının algıyı yönetecek şekilde tasarlaması, daha fazla okunmak/tercih edilmek için etik kaygıların haber yaparken güdülmemesi dolayısıyla doğru habercilikten uzaklaşılması kimi zaman misenformasyonun kimi zaman bilinçli yalan haberin dezenformasyona sebep olması, kişisel veya kurumsal prim yapmak için yanlış bilginin teyit edilmeden acelece yayılması, bilgi kirliliği gibi kavramlar yukarıdaki yorumlardaki en temel işlenen kavramlar arasındadır.

- “Yanlış bilgi yayarak insanları umutlandıran şahıslar oldu. Bu bilgilerin yanlış olduğu kısa sürede teyit edildi” (K77, Kadın, 25-34 yaş aralığı).
- “Yalan olduğu tespit edilmiş yayınlar yüzünden” (K81, Erkek, 35-44 yaş aralığı)

- “Kısmen inanıyorum. Süzgeci bende. Mantığa bilime akla yatkınsa, hurafe hissettirmiyorsa bilgilerden faydalanıyorum. Ama Adıyaman’da herkes sağ salim bilgisini yaymak vicdansızlık” (K101, Kadın, 35-44 yaş aralığı).
- “Bu süreçte o kadar çok bizi ümitlendirici boş bilgi aldık ki körü körüne inanmamak gerektiğini acı şekilde tecrübe ettik!” (K111, Kadın, 35-44 yaş aralığı)

Katılımcıların bahsettiği ümitlendirici boş bilgi bu çalışmaya konu olan eski Cumhurbaşkanı İletişim Danışmanı ve bu söylemi yaydığı zamanda sözleşmeli Cumhurbaşkanlığı personeli Kartal Harman’ın kendi sosyal medya hesabından yaptığı paylaşımdır (Gıynık Gazetesi, 2023) (Şekil 4).

Şekil 5.

Cumhurbaşkanı Eski İletişim Danışmanı ve Cumhurbaşkanlığı sözleşmeli personeli Kartal Harman sosyal medya mesajı

Kaynak: Gıynık Gazetesi, 2023

Harman’ın yaptığı paylaşım, Adıyaman'daki ekipten iyi haberler alındığı, bazı öğrenci ve öğretmenlerin enkazdan çıkarıldığına dair yaydığı asılsız haberlerle hem çocukların ailelerinin ve hem de tüm toplumun yanılığa düşmesine, umutlanmasına neden olmuştur. Yanlış bilgi paylaşımının ardından 7 Mart'ta 4 kafilenin sağ salim adaya geri döneceği haberi yayınlanmıştır (Gıynık Gazetesi, 2023). Yukarıdaki yorum Kartal Harman’ın kendi sosyal medya hesabından yaptığı misenformasyonun veya bilinçli yanlış bilgi paylaşımının dezenformasyona dönüşümünün ve doğruluk sorununun bir örneğidir. Bu kadar hassas bir konuda yayınlanan ve bilgi kaynaklarına erişimi bu derecede kolay olan, kanaat önderi olma vasfını taşıması gereken biri tarafından yayınlanmış olması manidardır. Gıynık Gazetesi yapılan bu paylaşım ile ilgili haberi şu başlıkla vermiştir “Kartal Harman’a büyük öfke... Asılsız haberlerle toplumu yanılttı” (Gıynık Gazetesi, 2023). Böylesi bir durumda şu soru akla gelmektedir: ‘Toplum Cumhurbaşkanı eski iletişim danışmanının sözüne bile güvenemeyecekse, kime güvenmelidir?’

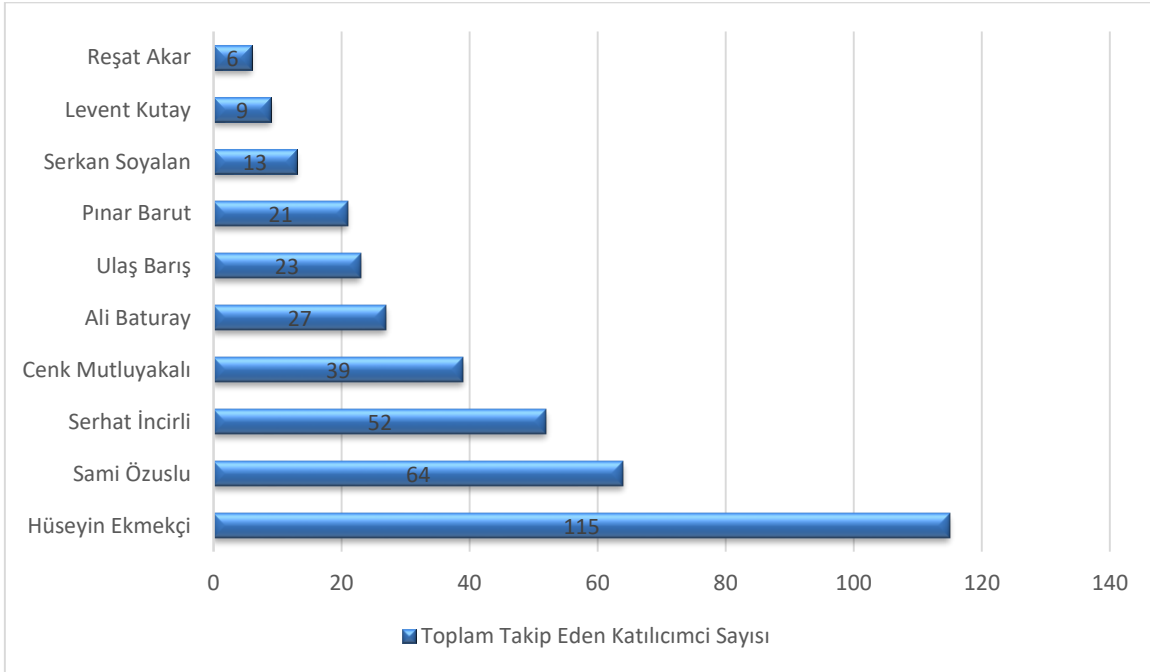
4.3.2. Haberde Teyidin Önemi

Sosyal ağlarda doğru habere erişim için araştırma katılımcısının teyit edilmiş haber kaynaklarını takip önerisi çalışma için önemli bir yorumdur.

- “Teyit edilmemiş hiçbir habere inanmam” (K83, Kadın, 35-44 yaş aralığı)
- “Sosyal medyanın gücü bir kez daha kanıtlanmış oldu. Her gördüğümüze inanmak yerine onaylı kurumları takip ettiğim için inanıyorum” (K84, Erkek, 35-44 yaş aralığı).
- “Teyit edilmiş bilgilere dikkat edilmeli. Aksi takdirde manipülasyon yüksek” (K92, Erkek, 35-44 yaş aralığı)
- “Sadece dijital mecralar değil, tüm mecralar için geçerli bu durum. Teyit edilmeden, acelecilik, tıklanma yüzünden birçok "haber" teyit edilmeden servis ediliyor. O yüzden, haberler biraz mesafeli yaklaşmanın faydalı olabileceği kanısındayım” (K128, erkek, 35-44 yaş aralığı).
- “Manipülatif olabilir. Teyid.org adresinden doğrulamak gerek” (K215, Kadın, 65-74 yaş aralığı)

Yukarıdaki yorumlar, doğru bilgiye erişim için kullanılması gereken kaynaklar, haberin teyit edilmesi için kurulan mekanizmalar ve bilincin önemine değinmektedir.

4.4. Kuzey Kıbrıs'ta En Çok Takip Edilen Gazeteciler

Şekil 6.

Deprem Haberleri Takibinde Kıbrıs'ta Öne Çıkan Gazeteciler

Şekil 6'da 'depremle ilgili haberleri KKTC'de en yoğun hangi gazeteci aracılığıyla takip ediyorsunuz?' sorduğunda katılımcılar birden çok gazeteciyi seçebilme şansına sahipti. Verilen cevapların toplamına bakıldığında katılımcıların %52.5'ünün (115 kişi) Haber Kıbrıs'ta görev yapan Hüseyin Ekmekçi'yi deprem haberleriyle ilgili takip ettiği saptanmıştır. İkinci ve üçüncü sırada o dönemde Kanal Sim, Sim Raydo'da canlı yayınlar yapan ve köşe yazıları Yenidüzen'de yayınlanan %29.2 (64 kişi) Sami Özuslu ve %23.7 (52 kişi) ile Serhat İncirli'nin takip edildiği katılımcılarca belirtilmiştir. Yenidüzen Gazetesi'nden Cenk Muluyakalı %17.8 (39 kişi), Bağımsız Medya Grubu'ndan Ali Baturay %12.3 (27 Kişi), Kıbrıs Postası'ndan Ulaş Barış %10.5 (23 kişi), Özgür Gazete'den Pınar Barut %9.6 (21 kişi), Kanal Sim'den Serkan Soayalan %5.9 (13 kişi), BRTK ve Kıbrıs Postası'ndan Levent Kutay %4.1 (9 kişi) ve Diyalog Gazetesi'nden Reşat Akar %2.7 (6 kişi) depremle ilgili haberler için takip edilen gazeteciler arasındadır.

4.5. Kriz Durumunda Haberde Güven Tesisi

Şekil 6'da çıkan sonuçlara dayanarak araştırmanın üçüncü kısmında Hüseyin Ekmekçi ile yüz yüze röportaj gerçekleştirilmiştir. Yerel medya organlarının takibi ve takip edilen gazetecilerle ilgili bulgular arasında paralellik gözlemlenmemesi dikkat çekicidir. En çok takip edilen gazeteci olan Hüseyin Ekmekçi'nin çalışmanı olduğu Haber Kıbrıs haber kanalının takip edilen ilk on medya organı arasında çıkmamıştır. Bu da kişilerin medya organı seçerken medya organına güvene, gazeteci takibi yaparken ise gazeteciye olan güvene dayalı olarak seçim yaptığının göstergesidir.

4.5.1. Acil Durumlarda Doğru Haberciliğin Önemi

Ekmekçi (2023) ile yapılan mülakat sonrasında günümüz koşullarında teyit edilmemiş haberlerin kolaylıkla dolaşıma girebildiğini, bunun kimi zaman bilinçsizce (misenformasyon), kimi zaman ise bilinçlice (dezenformasyon) yapıldığını dile getirdi. Kahramanmaraş Merkezli Depremlerde olduğu gibi tüm kriz durumlarında doğru habercilik için güvenilir haber kaynaklarının saptanmasının önemine değinen Ekmekçi, özellikle olay yerinden haberlerle ilgili farklı kaynaklardan canlı destek alınmasının gerekliliğini öne çıkardı. Çok yakın geçmişte tüm dünyanın yaşadığı pandemi krizinde de benzer bilgi kirliliklerinin, toplumları panik, endişe ve yanlış hareket etmeye sürüklenme tehlikesi olduğuna dikkat çekti. Gazeteciliğin temel ilkelerinden olan objektifliğin yakalanması için farklı kaynaklardan (olay yerindeki aileler, kafiyeledeki bireyler, antropologlar, devlet yetkilileri) olay hakkında bilgi alınmasının doğru habercilik açısından önemli olduğu aktarıldı. Afet gibi kriz durumlarında insan psikolojisinin (enkaz altındaki çocuklarıyla ilgili haber bekleyen aileler, eşi ve çocuklarıyla ilgili haber

bekleyen aile yakınları) çok önemli olduğu ve hangi haberin kim veya hangi kurum tarafından ne şekilde paylaşılması gerektiği noktalarının dikkat edilmesi gereken hususlar olarak belirtildi.

“Cansız bedenine ulaşılan ilk iki kişinin ismini canlı yayında verdim. Sonra bunun yanlış olduğunu anladım. Antropolog ve doktorlardan bir anda enkazdan çıkarılan cansız bedenlerin kimlik bilgileri gelmeye başladı. Bunun doğru olmadığını idrak edip, canlı yayındaki diğer gazeteci arkadaşlarımı arayarak, herkese yayınları durdurmasını telkin ettim. Dönüp Başbakanlığı, Nazım Çavuşoğlu'nu aradım, dedim ki ‘sizin açıklamanız lazım. Ailenin önce bilgilendirilmesi, cenazesini teslim alması ve açıklamanın ardından yapılması gerekiyor’.

Orada insanlar acı çekiyor. Yanlış yaptığımı anladım ve bu saatten sonra gazeteciler olarak isimlerin devlete bildirilmesi, oradan devlet yetkililerince ailelere aktarılması gerektiğini ve ailelerin açıklama yapması gerektiğini düşündük” (Ekmekçi, 2023).

Devlet erkinin bu noktadaki rolünün ön plana çıkması ve doğru haberin, en uygun yol ile paylaşılmasının önemli bir husus olarak saptandı. Ailelerin çocuklarının enkaz altından çıkan cansız bedenlerini ne gazeteciler ne de sosyal medya paylaşımları vasıtasıyla öğrenmemeleri gerektiğine değinildi.

5. Sonuç

Doğruluk ve haber ilişkisi göz önüne alındığında, haberin manipülatif gücü dolayısıyla, konu özünde sorunlu bir ilişkidir. İktidar, güç dengeleri, ekonomik çıkarlar, politik kaygılar gibi birçok unsur haber ve doğruluk sorununu oluşturan etmenler arasındadır. Teknolojik gelişmelerle birlikte artık haber alma kaynakları geleneksel medya kanallarının ötesine geçmiş, sosyal ağlar kullanılarak gerek kurumsal gerekse bireysel hesaplardan kişisel paylaşımlar da yapılabilmektedir ve bu doğruluk ile haber sorununu derinleştirmektedir. Artık insanlar hangi kaynağın güvenilir, hangi kaynağın güvenilmez olduğu konusunda daha çok çelişki yaşamakta ve kendi algısına daha yakın olan haber kaynaklarını takip etmektedir. Algı kendi içinde oldukça bireysel bir konu iken doğruluk sorunu ve haber ilişkisi daha da çetrefilli bir konuya dönüşmektedir. Ana akım medyanın yanı sıra alternatif medya kanalları olayları sadece geleneksel medyanın hakim olduğu dönemlere nazaran çok daha farklı perspektiflerle yansıtabilmektedir. Doğru tek olsa bile gerek geleneksel gerekse sosyal medyaya yansıtılan haberlerin ne kadar doğru olduğu tartışmalı konulardır. Tam da bu noktada haber üreten kişi ve kurumların bilgiyi nasıl kullandıkları, yanlış bilgi üretme potansiyelleri ve bu yanıltıcı bilginin bilinçli şekilde dolaşıma girme sorunsalı gündeme gelmektedir. Böylesi bir durumda doğru haberin hangisinin olduğunun kabulü özünde algı meselesine dönüşmektedir. İnsanların algıları

bilinç, eğitim, algıların açıklığı düzeyi gibi birçok unsurdan etkilenmekte ve paylaşılan bilgiye inanç ister ana akım ister alternatif medya kanalları, isterse kişisel hesaplardan yapılmış olsun, seçici algı ile şekillenmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre eğitim seviyesi genel olarak yüksek olan katılımcıların ana akım medya organlarına inançlarının çok düşük olduğu, sosyal medya haberlerine daha çok inandıkları ancak bununla ilgili de sosyal medyaya karşı katılımcıların ortalama altıda birinin güven sorunu olduğu ortaya çıkmıştır. Dezenformasyonun güven ile ilgili en önemli problem olduğu yapılan diğer bir saptamadır.

Dezenformasyonun engellenebilmesi için gazetecilerin ve haber kaynakları olan kurumların üzerine büyük görevler düşmektedir. Bilhassa günümüzde haberin hızlılığı önemliken, haberin doğruluğunun daha önemli olduğunu haber üreten kaynakların unutmaması haber yaparken etik kaygıların öne çıkması gerekmektedir. Hassas konularda verilecek yanlış haberlerin toplumsal olarak yaratabileceği etkiler göz önünde bulundurularak doğru habercilik yapılması için gereken tüm önlemler haber kaynakları tarafından alınmalı, teyit edilmeyen bilgiler haberleştirilmemelidir.

Covid-19, Kahramanmaraş Merkezli Depremler toplumsal olarak şok yaratan, insanların doğru bilgiye ihtiyaç duyduğu kriz durumlarıdır. Böylesi olaylarda merkezi bir bilgi akışının sağlanması, en güven tesis edecek kurumun resmi organlar olması ve doğru bilginin bu merkezlerden paylaşılması yanlış bilgi yayılmasının, toplumun dezenforme edilmesinin önüne geçebilmek için alınabilecek önlemler arasındadır. Kuzey Kıbrıs'ta Kartal Harman kaynaklı yaşanan yanlış bilgi (bilinçli/ bilinçsiz bilgi paylaşımı olduğu konusunda herhangi bir yargıya varmak mümkün değil) paylaşımının dezenformasyona dönüşmesi, merkezi olarak sayılabilecek kurumlara olan güvenin olayın daha ikinci gününde sarsılması ile sonuçlanmıştır. Konuyla ilgili Harman, Kıbrıs Türk toplumundan herhangi bir özür de dilememiştir.

Kriz durumlarında doğru haberlerin topluma ulaşması noktasında devletin aktif bir rol alması, kriz masaları ve teyit edilmiş haberlerin yayılmasını sağlayacak merkezler yaratması gerekmektedir. Gazetecilerle iş birliği içinde toplumsal kaosa sebep olmayacak şekilde, etik kaygılarla hareket edecek bir yapıya ihtiyaç vardır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study

KAYNAKÇA

- Akao, K.-I., & Sakamoto, H. (2018). A theory of disasters and long-run growth. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 95, 8-109. <https://doi.org/10.1016/j.jedc.2018.08.006>
- Akit. (2022, Ocak 13). “Fay hattı aktif! Dikkat” diyerek o bölge için deprem uyarısı yaptı. 10 Nisan 2023. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/fay-hatti-aktif-dikkat-diyerek-o-bolge-icin-deprem-uyarisi-yapti-1616701.html>
- Arcaya, M., Raker, E. J., & Waters, M. C. (2020). The social consequences of disasters: Individual and community change. *Annual Review of Sociology*, 46:135–58 <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-121919>
- Bianet. (2023, Mart 2). İsias Otel ayrıca soruşturulacak. 14 Nisan 2023. <https://bianet.org/haber/isias-otel-ayrica-sorusturulacak-275014>
- Dretske, F. (1981). *Knowledge and the flow of information*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ekmekçi, Hüseyin. “Kahramanmaraş merkezli depremlerde doğru habercilik anlayışı” (Görüşmecisi: Xxxxx Yyy, Ses Kaydı, 11 Nisan 2023). <https://drive.google.com/file/d/1OaPE1yYXvqV5PkMMqIAiBg4A5MeJCwK/view?usp=sharing>
- EM-DAT. (2022). *2022 Disasters in Numbers*. 5 Nisan 2023. <https://reliefweb.int/report/world/2022-disasters-numbers>
- Fetzer, J. H. (2004a). Disinformation: The use of false information. *Minds and Machines*, 14, 231–240 <https://doi.org/10.1023/B:MIND.0000021683.28604.5b>
- Fetzer, J. H. (2004b). Information: Does it have to be true? *Minds and Machines* 14, 223–229. <https://doi.org/10.1023/B:MIND.0000021682.61365.56>
- Floridi, L. (2005). Is semantic information meaningful data? *Philosophy and Phenomenological Research*, 70(2), 351-370. <https://doi.org/10.1111/j.1933-1592.2005.tb00531.x>
- Floridi, L. (2013). Semantic conceptions of information. İçinde N. Zalta (Ed.), *Stanford encyclopedia of philosophy (Spring 13)*. <http://plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/information-semantic>
- Gazete Duvar. (2020, Ocak 25). Naci Görür: Doğu Anadolu fay hattı uyandı. <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/01/25/naci-gorur-dogu-anadolu-fay-hatti-uyandi>
- Gıynık Gazetesi. (2023, Mart 7). Kartal Harman’a büyük öfke... Asılsız haberlerle toplumu yanılttı. 10 Mart 2023. <https://giynikgazetesi.com/kartal-harmana-buyuk-ofke-asilsiz-haberlerle-toplumu-yaniltti/>
- Grice, H. P. (1957). Meaning. İçinde P. Grice (Ed.), *Studies in the way of words* (ss. 213-223). Harvard University Press.
- Guo, H. (2010). Understanding global natural disasters and the role of earth observation. *International Journal of Digital Earth*, 3(3), 221-230. <https://doi.org/10.1080/17538947.2010.499662>
- Haber Kıbrıs. (2023, Şubat 14). Depremde hayatını kaybeden KKTC vatandaşı sayısı 49’a yükseldi. 7 Mart 2023. <https://haberkibris.com/depremde-hayatini-kaybeden-kkct-vatandasi-sayisi-49a-yukseldi-1240-2023-02-14.html>

Kıbrıslı Gazetesi. (2023, Şubat 6). Adıyaman'daki 43 kişiden haber alınmıyor! 10 Mart 2023. <https://www.kibrisligazetesi.com/kibris/adiyamandaki-43-kisiden-haber-alinamiyor/>

Noji, E. K. (1991). Natural Disasters. *Critical Care Clinics*, 7(2), 271–292.

NTV. (2023, Nisan 22). Kahramanmaraş merkezli depremlerde can kaybı 50 bin 783'e yükseldi. 30 Eylül 2023 <https://www.ntv.com.tr/turkiye/kahramanmaras-merkezli-depremlerde-can-kaybi-50-bin-783e-yukseldi,y8gMM7CAIE2ltf8TFbXryQ>

Özgür Gazete. (2023a, Şubat 7). Tatar'ın danışmanı dün gün boyu yalan bilgi verdi. 10 Şubat 2023. <https://www.ozgurgazetekibris.com/manset/108706-tatarin-danismani-dun-gun-boyu-yalan-bilgi-verdi.html>

Özgür Gazete. (2023b, Şubat 14). Akkurt'un iddiasını çürüten sosyal sigorta yatırım dökümü: Maaşı da 55 bin TL! 10 Şubat 2023. <https://www.ozgurgazetekibris.com/kibris/109138-akkurtun-iddiasini-curuten-sosyal-sigorta-yatirim-dokumu-maasi-da-55-bin-tl.html>

Özgür Gazete. (2023c, Şubat 14). Bir hafta sonra açıklama: Kartal Harman yalan bilgi yayarken görevde değilmiş! 15 Şubat 2023. <https://www.ozgurgazetekibris.com/kibris/109105-bir-hafta-sonra-aciklama-kartal-harman-yalan-bilgi-yayarken-gorevde-degilmis.html>

Peek, L., Wachtendorf, T., & Meyer, M. A. (2021). Sociology of disasters. İçinde *Handbooks of sociology and social research* (ss. 219-241). Springer Science and Business Media B.V. https://doi.org/10.1007/978-3-030-77712-8_11

Quarentelli, E. L. (1987). Disaster studies: An analysis of the social historical factors affecting the development of research in the area. *International Journal of Mas Emergencies and Disasters*, 3, 285-310.

Søe, S. O. (2021). A unified account of information, misinformation, and disinformation. *Synthese*, 198(6), 5929-5949. <https://doi.org/10.1007/s11229-019-02444-x>

Sputnik Türkiye. (2021, Temmuz 18). Prof. Dr. Naci Görür: Hem Yedisu hem de Göynük fayında büyük deprem bekliyoruz. 5 Nisan 2023. <https://sputniknews.com.tr/20210728/prof-dr-naci-gorur-hem-yedisu-hem-de-goynuk-fayinda-buyuk-deprem-bekliyoruz-1045082265.html>

Stahl, B. C. (2006). On the difference or equality of information, misinformation, and disinformation: A critical research perspective. *Informing Science Journal*, 9, 83-96.

Şen, S. (2023). Kahramanmaraş merkezli depremlerin ekonomiye etkisi. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 4(1), 1-55. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3049226>

TRT Haber. (2019, Ağustos 17). Türkiye'nin son 119 yıllık istatistikleriyle deprem gerçeği. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/turkiyenin-son-119-yillik-istatistikleriyle-deprem-gercegi-427056.html#:~:text=Kuzey%2C%20Do%C4%9Fu%20ve%20Bat%C4%B1%20Anadolu,bin%20687%20deprem%20meydana%20geldi.>

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu. https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmara%C5%9F%20Depremi%20%20Raporu_02.06.2023.pdf

USGS. (2023a). Global earthquake hazard map. *The Global Earthquake Model Foundation*. 15 Nisan 2023
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8409534>

USGS. (2023b). The science of earthquakes. Earthquake Hazard Program. 15 Nisan 2023
<https://www.usgs.gov/programs/earthquake-hazards/science-earthquakes>

WHO. (2002). Disasters and emergencies: Definitions, training package. 15 Nisan 2023
<https://apps.who.int/disasters/repo/7656.pdf>